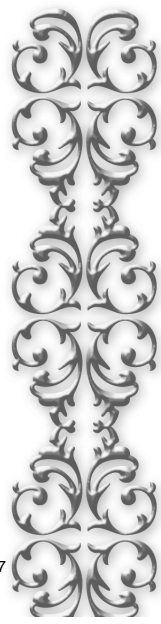

לא תעמוד על דם רעך

1 ויקרא י"ט, י"ט, לא תעמוד... רעך' ורש"י

לא תעמוד הוא לאו במתעלם מהצלת חיי חבירו.

2 סנהדרין ע"ג ע"א, לכדתניא... רעך', גופא... קמ"ל' ורש"י

הצלת נפשות נלמד מייטור בפרשת השבת אבידה, והשבותו לו' אבל משם אין ללמוד אלא את החיוב לכלל יחיד כפי כחו להציל בעצמו את חבירו הנמצא במקום סכנה, אבל, לא תעמוד' מלמד שחייבים להשתדל בכל דרך שהיא - כולל לגייס את עזרתם של אחרים.

3 כסף משנה פ"א רוצח ושמירת נפש הי"ד, וכתב הגהות מיימון...'

הכסף משנה הביא הגהות מיימוניות בשם הירושלמי שאנו חייבים גם להכניס את עצמנו לספק סכנה כדי להציל יהודי מסכנה ודאית.

הירושלמי הוא במס' תרומות-

4 ירושלמי תרומות פ"ח ה"ד, תני סיעות... עד דאזלון כולהון' ופני משה

אסור למסור יהודי גם כדי להציל ציבור של יהודים - אם לא שהנכרים בקשו אותו בדוקא, ולפי ריש לקיש היינו בשאותו יהודי שבקשו אותו ה"ה חייב מיתה- וגם במקרה שייחדו אותו מדת חסידות להתחמק, וריש לקיש אף סיכן את עצמו להציל את רבי אימי.

5 שו"ע חו"מ סי' תכ"ו וסמ"ע ס"ק ב'

הסמ"ע הבין שהשו"ע לא הביא את דברי ההגהות מ"י להלכה מפני שלא מצא כן ברי"ף ברמב"ם וברא"ש וכנראה לא סברו כן.

באחרונים רוצים להביא ראיות שהבבלי חולק על הירושלמי שהביא ההגהות מ"י-

6 נדה ס"א ע"א, אמר רבא האי לישנא בישא... נפשייכו, רש"י, ותוד"ה אטמרינכו

רבי טרפון חשש ללשון הרע שרצחו ולא רצה להטמין אותם - לפי רש"י מחשש איסור ולפי השאלות מחשש שהמלך יהרוג אותו.

7 ספר אגודת אזוב דרוש לחדש אלול ד"ה וגרסי' בנדה

באגודת אזוב טוען שלפי השאלות מפורש כאן שרבי טרפון לא היה מחוייב להסתכן כדי להציל אותם - הרי שהבבלי חולק על הירושלמי.

8 שם בהשמטות, וגם ממקומו הוא מוכרע... ולא ספק'

עוד ראי' הביא האגודת אזוב שהבבלי חולק מסוגיית הגמ' שראינו שמלא תעמוד נלמד למיטרח ולאגורי - אם לא תעמוד מחייב גם להכניס את עצמו לסכנה היתה הגמ' צריכה לומר שזהו החידוש בלא תעמוד! ומשמע שלמיטרח ולאגורי חייב אבל לא להסתכן.

9 שו"ת חוות יאיר סי' קמ"ו, [וגדולה מזו... וצ"ע]

החוו"י רוצה לומר שהבבלי סובר כמו הירושלמי מזה שבמחלוקת ר"ע ובן פטורא בשנים שהיו מהלכים במדבר וביד אחד כד של מים (שלפי בן פטורא ישנתו שניהם וימותו ואל יראה אחד במיתת חבירו ולפי ר"ע זה שבידו המים שותה מדין חייך קודמים) מדובר במפורש שאם שניהם שותים בודאי מתים - ומדוייק שאם הוא ספק בלבד היה ר"ע מודה לבן פטורא שישנתו שניהם - ואע"פ שזה שהמים שלו מכניס את עצמו לסכנה כדי להציל את חבירו.

10 שו"ת הרדב"ז חלק ג' סי' אלף נ"ב (תרכ"ז)

הרדב"ז כתב בפשטות שאינו מחוייב לקצץ אבר שלו להצלת חברו אלא ממדת חסידות, ואם יש בזה חשש סכנת נפשות אף אסור לעשות כן.

11 מנחת חינוך מצוה רל"ז אות ב', וע"ע בכ"מ...

במנחת חינוך תמה על הירושלמי איך שייך לומר שחייב להכניס את עצמו לסכנה להצלת חברו הרי כתוב וחי בהם! ואסור לו לעשות מעשה לסכן את עצמו להציל את חברו מדין מאי חזית.

12 שו"ת ציץ אליעזר ח"ט סי' מ"ה אות י', ... שום סכנה'

הציץ אליעזר מצא במפורש במאירי שאין מצות הצלת נפשות מחייב להכניס את עצמו לסכנה.

13 שם אות י"ג

הציץ אליעזר פסק למעשה כמו הרדב"ז שאסור לתרום אבר להשתלה אם התורם עצמו עלול להסתכן אם לא שהמושתל הוא ת"ח והתורם הדייט - ע"פ ספר החסידים שמותר ומצוה למסור נפשו להצלת ת"ח - ולפי היעב"ץ במגדל עוז גם לאביו או לבנו הקטן מותר, ואם אין חשש סכנה אין חיוב לתרום אבר אבל הוא מדת חסידות.

14 שו"ת ציץ אליעזר חלק י"ג סי' ק' אות ה'

גם לפי הכסף משנה אין להכניס את עצמו לספק סכנה להציל את חברו מספק סכנה.

15 שו"ת אגרות משה חלק יו"ד ב' סי' קע"ד ענף ד', ..., חברו, ואף שכתבת... רשאי'

ר' משה לומד שזה שאינו חייב לתרום אבר להשתלה הוא בכלל זה שאינו חייב לאבד אבר כדי שלא לעבור לאו וכמסקנת הש"ך, ור' משה חולק על הציץ אליעזר בענין להכניס את עצמו לסכנה ודאית להציל ת"ח ואוסר - ואינו מותר לסכן את עצמו אלא לטובת הכלל, ובספק סכנה מתיר ר' משה - ואין זה כמכניס את עצמו לספק סכנה שלא לעבור עבירה - שהוא אסור - שהרי למעשה מציל חייו של יהודי.

16 שו"ת ציץ אליעזר חלק ט' סי' י"ז פרק ה' אות א'-ד' וז'-י"ב

אף שאסור להכניס את עצמו לסכנה ע"פ תשובת הרדב"ז, הציץ אליעזר ע"פ תשובת הרמ"א קבע שלהחשף למחלה מדבקת אינו מעשה של הסתכנות כמו חיתוך אבר ואין לאסור אותו לצורך החולה, ובפרט רופא - מפני שזה נכלל ב, ורפא ירפא, והוא דרך העולם שהרי החולים צריכים רופאים, וכלפי הרופא הוא גם פרנסה ומותר להסתכן לצורך פרנסה.

17 שו"ת ציץ אליעזר חלק י"ג סי' ק', במס' שבועות... ואפילו מספק סכנה, ונחזור...'

הציץ אליעזר פסק שבמלחמה אין כל דין של וחי בהם ושל חיך קודמים וחייבים להסתכן להצלת הזולת.

1 לא תעמוד על דם רעך

לא תעמוד על דם רעך. לראות נמיתתן
ואתה יכול להגיט כגון טובע בנהר ומיה או לסטים באים עליו:

2 לכדתניא

"מניין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר
או חיה גוררתו או לסטין באין עליו שהוא
חייב להצילו ת"ל לא תעמוד על דם רעך
גופא מניין לרואה את חברו שהוא טובע
בנהר או חיה גוררתו או לסטין באין עליו
שהוא חייב להצילו ת"ל לא תעמוד על דם
רעך והא מהכא נפקא מהתם נפקא *אבדת
גופו מניין ת"ל והשבותו לו אי מהתם הוה
אמינא ה"מ בנפשיה 'אבל מיטרח ומיגר
אגרי אימא לא קמ"ל

גב' לא תעמוד. לא תעמיד ענמך
על דמו אלא הצילהו:

אבדת גופו. כגון
נטבע בנהר מניין שאתה מצווה על
השבתו: ת"ל והשבותו לו. קרא
יתירא הוא למדרש השג את גופו
לעצמו: הגי מילי בנפשו. אם זה
הרואהו יכול להצילהו יצילהו: קמ"ל.
לא תעמוד על דם רעך לא תעמוד
על ענמך משמע אלא חזור על כל
זדדין שלא יאבד דם רעך:

3 וכהנ הנכוח

מיימון עבר על לא תעמוד וכו' בירושלמי מסיק אפי' להכניס עצמו בספק סכנה חייב
עכ"ל. ונראה שהסעם מפני שהלה ודאי הוא בספק:

4

חני בחוסהאסוף פ"ז : כגון שבט בן בכרי , כמו שיחידו לשבט בן בכרי : והוא יהיה חייב מיתה כשבע בן בכרי . שכל המורד במלכות בית דוד חייב מיתה : וזו' יוחנן אמר אש"פ שאינו חייב וכו' . דכגון שבט בן בכרי דקתני שיחידו אותו כמו שיחידוהו אבל לא כשבע בן בכרי ממש : הכנעני מלכותא . למשפט חני

מיתה : אותו אש"פ חיל המלך והקיסר להמדינה וחמרו להן אם אין להם טעמן אותו לט' חריב' אם כל המדינה ופלה ריב"ל אללו ופיסיה שיהיה ללנות עמנו שלא יסחטנו כל בני המדינה עבדו ונתחלה ומסר אותו להן והיה עליהו זכור לעוב רביל להחללות לריב"ל ומלוחו שעה לא נתגלה לו עד שהשפנה כמה חפצות ולשפן נתגלה ואל' וכו' למסורת אי' נגלה ולפיכך לא נגליתי' לך עד שהשפנית כל כך : ולא תסנה עשיתי . שכן שנית בחוסהאסוף ואם ייחידו להן מותר והשיב לו וכו' זו משנת החסידים והיה לך לטלן עמך מעטן זה : חיתוד בספיספה . יעוד חמקס סכנה רבנה ומלשון הלף חספה וכן חספה הוא דומיהם שכל היוד לשם סוף נספה הוא : יכרך המת בסדעו . לומר שחייבים היינו וכו' לו אלא להבין לעמנו חכריב' המת וסמנו רש"ל ואמר אי' וכו' להבין או' אי' הכנען אי' אלא אותו ככה והלך ופייס : אותו הגלגים והכתיבו ונסתו או'ו לידו ואמר להן וסבאו עמו אל' הקון שלט והוא ר' יוחנן והוא הפלל עליכם על אשר חזרתם אותו לו ובאו אל' ר' יוחנן ואמר ל'ן מה שהייתם רוצים לעשות עמו בן ישעה להן יוצא עליהן הכל וכן הוא שלא הגיעו למקום אפיסירוס עד שנהרגו עין :

תני *סיעות בני אדם שהיו מהלכין בדרך פגעו להן גוים ואמרו תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו הורגים את כולכם אפי' כולן נהרגים ^ה לא ימסרו נפש אחת מישראל ייחדו להן אחד כגון 'שבט בן בכרי ימסרו אותו ואל ייהרגו א"ר שמעון בן לקיש והוא שיהא חייב מיתה כשבע בן בכרי ורבי יוחנן אמר אע"פ שאינו חייב מיתה כשבע בן בכרי עולא בר קושב תבעתיה מלכותא ערק ואזיל ליה ללוד גבי ריב"ל אתון ואקפון מדינתא אמרו להן אין לית אתון יהבון ליה לן אנן מחרבין מדינתא סלק גביה ריב"ל ופייסיה ויהביה לון והוה אליהו זכור לטוב יליף מתגלי עליו ולא אתגלי וצם כמה צומין ואיתגלי עליו אמר ליה ולמסורות אני נגלה א"ל ולא משנה עשיתי א"ל וזו משנת החסידים רבי אימי איהצד בספיספה אמר ר' יונתן יכרך המת בסדינו אמר ר' שמעון בן לקיש עד דאנא קמיל אנא מתקמיל אנא איזיל ומשויב ליה בחיילא אזל ופייסון ויהבניה ליה אמר לון ואתון גבי סבון והוא מצלי עליכון אתון גבי ר' יוחנן אמר לון מה דהוה בלבכון *איעבד ליה יתעבוד לון ימטא לההוא עמא לא מסון אפיסירוס עד דאזלון כולהון

5 א 6 הרואה את חבריו טובע בים או ליסטים באין עליו [6] או חיה רעה באה עליו ויכול להצילו הוא בעצמו א (א) נ א [א] או [א] שישכור אחרים להציל ולא הציל או ששמע עכורים או מוסרים מחשבים עליו רעה או שומנים לו פח ולא גילה אוזן חבריו והודיעו או שידע בעכורים או באנס שהוא בא על חבריו ויכור לפייסו בגלל חבריו ולהסיר מה שבלבו ולא פייסו וכיוצא בדברים אלו ב [ב] עובר על לא תעמוד על דם רעך :

ב עובר על לא תעמוד כו' ובהג"מ כתבו *דכירושלמי מסיק דלריך אפי' להכניס פלמו בספק סכנה מכור זה והביאו הג"מ וכו' זל ונראה שכתבם כווא מסני שכלה דלמי וכווא ספק פכיל גם זה השמיטו המחבר ומור"ם זל וכוה י"ל כיון שסמסוקים הרי"ף וברמב"ם והרא"ש והטור לא הביאו בפסקיהן מ"ה השמיטו ג"כ :

6 אמר רבא האי לישנא בישא אע"פ דלקבולי לא מבעי *מיחש ליה מבעי הגהו בני גלילא דנפק עלייהו קלא דקמול נפשא אהו לקמיה דרבי טרפון אמרו ליה למטרינו מר אמר להו היכי נעביד אי לא אמטרינו חזו יתייכו אמטרינו הא אמר רבנן האי לישנא בישא אע"ג דלקבולי לא מבעי מיחש ליה מבעי וילו אתון טמרו נפשייכו

**מיחש ליה מיבעי. ושמה
הרגתם ואסור להציל אתכם:**

אטמרינו הא אמור רבנן
האי לישנא בישא
כו'. פי' בקונטרס ושמה הרגתם
ואסור להצילכם ובשאלות דרב אחאי*
מפרש שמה הרגתם ואם אטמין
אתכם חייבתם ראשי למלך והיינו
מיחש מיבעי ליה למיחש שיש לחוש
ללשון הרע להאמינו לגבי זה שזרה
שלא יבא לו הפסד ולא לאחרים:

7 **וגרסי'** בנדה דף ס"א אמר רבא האי לישנא בישא אע"פי
דלקבולי לא מבעי מיחש לי' מבעי - הגהו בני גלילא
דנפיק עלייהו קלא דקמול נפשא אהו לקמי' דרבי טרפון אמרו
לי' למטרינו מר אמר להו היכי אטמרינו לא אטמרינו קטלי לנו
אטמרינו הא אמור רבנן האי לישנא בישא אע"ג דלקבולי לא
מבעי' למיחש מבעי' וכתבו החוס' והראש' בשם השאלות למיחש
מבעי' אם הרגתם חייבתם ראשי למלך שהתרה מלקבל רוצחים
וסיים הראש' וכענין זה דוקא יש לחוש ללישנא בישא היכי שכול
לבא לידי היזק לו או לאסרים אם לא יחוש לי' בהך עבדא וכו' -
אבל בענין אחר אסור אפי' לחוש ללשון הרע ולהאמינו כלל
עכ"ל - ועיין בשבט דף ג"ז במקום שיש דברים יכריעם שהוא אמת
שרי לקבל ע"ש - אבל לאומרו ודאי אסור אם לא להשמר מן
הזקק: והנה הקמע בה"מ ס"ה תכ"ו בענין הלאו דלא תעמוד על
דם רעך הביא בשם הירושלמי דמחוייב האדם להכניס עצמו
אפי' בספק סכנה בשביל הגלת חבירו - וסורף והרמב"ם והראש'
והאור' השמיטו דברי הירושלמי בפסקיהם וזרין טעם למה -
ולע"ד נראה משום דס"ל דהלמודא דידו פליג על הירושלמי בהא
בהך עובד' דלעיל לפי' השאלות שמנע רבי טרפון להצילם משום
הספק סכנה שכול להיות באם שיהי' הקול אמת - אלמא דאינו
מחוייב להכנס בספק סכנה בשביל הגלת חבירו כו"ל:

8 וגם ממקומו הוא מוכרע כפי' דהסבירין דף ע"ג דפרין למה לי קרא דלא תעמוד על דם רעך גרואה את חבירו עונב בניה שחייב להצילו חיפוק
לי' מהא דתניא אכידת גופו מניין ה"ל והשבותו לו ומשני אי מהתם הוה אמינא ה"מ בנפשי' אבל מטרע ומיגר אנורי לא קמ"ל ואם איתא דאפי' בספק
סכנת נפשו נמי חייב להצילו מדישע ה"ל למיגר דקמ"ל דאפי' בספק סכנה נמי חייב להצילו וכ"ל לפמ"ש הסמ"ע מפאת הסכנה שחייב להצילו מטעם
דחבירו הוא כסכנה ודאי והוא בספק סכנה ח"כ קרא למה לי דחייב למטרע וחגרי הא מלינו גבי ממון בשופר שטר שחייב למטרע וחגרי להציל בהמת
המסקיד כדאי' כפי' השוכר את האומנין דף ל"ג ואינו מקוייב להכניס עצמו בספק סכנה וכ"ש זה שחייב להכניס גופו בספק סכנה ממונו לא כ"ש אלא
ודאי דוקא מטרע וחגרי הוא דמחוייב אבל לא להכניס נפשו בספק סכנה דכיון דאינו מחוייב להכנס בודאי סכנה דחייב קודמין כדאי' (ב"מ ס"ב) ח"כ
הוא בכלל וחי בהם וביומא פ"ה זרשינו וחי בהם ודאי ולא ספק:

9 [וגודולה מזו כתב בכ"מ ספ"א דהלכות רוצח ושמירת נפש בשם הירושלמי שמחוייב לכנוס לספק
נפשו להציל נפש חבירו ושי"ם דידן ב"מ די ס"ב נמי הכי משמע דדווקא התם ישתו שניהם
ימותו ודאי משי"ב בספק י"ל ישתו שניהם ולא ישתה הוא לבדו וימות חבירו ודאי וא"כ מחוייב לכנוס
לספק נפשו אפילו בספק הצלה וצ"ע]

10 שאלת ממני אודיעך דעתי על מה שראית כתוב אם אמר השלמון לישראל הנח לי לקצץ אבר אחד שאינך מת ממנו או אמית ישראל חבירך. יש אומרים שחייב להניח לקצץ האבר הואיל ואינו מת והראיה מדאמרינן בעיני חש בעיניו מותר לכוחלה בשבת ומפרש מעמא משום דשוריני דעינא בלבא תליא משמע הא אבר אחר לא והשתא יבוא הנדון מקיין ומה שבת החמורה שאין אבר אחד דוחה אותה היא נדחית מפני פקוח נפש אבר אחד שנדחה מפני השבת אינו דין שתדחה מפני פקוח נפש ורצית לדעת אם יש לסמוך על טעם זה:

תשובה זו מדת חסידות אבל לדין יש תשובה מה לסכנת אבר דשבת שכן אונס דאתי משמאי ולפיכך אין סכנת אבר דוחה שבת אבל שיביא הוא האונס עליו מפני חבירו לא שמענו. ותו דילמא עיי' התיכת אבר אעפ"י שאין הנשמה תלויה בו שמא יצא ממנו דם הרבה וימות ומאי חזית דדם חבירו סומק טפי דילמא דמא דידיה סומק טפי. ואני ראיתי אחד שמת עיי' שסרטו את אזנו שרימות דקות להוציא מהם דם ויצא כ"כ עד שמת והרי אין לך באדם אבר קל כאזן וכ"ש אם יחתכו אותו. ותו דמה לשבת שכן הוא ואיבריו חייבין לשמור את השבת ואי לאו דאמר קרא וחי בהם ולא שימות בהם הוה אמינא אפילו על חולי שיש בו סכנה אין מחללין את השבת תאמר בחבירו שאינו מחוייב למסור עצמו על הצלתו אע"פ דחייב להצילו בממונו אבל לא בסכנת איבריו. ותו דאין עונשין מדין קיין ואין לך עונש גדול מזה שאתה אומר שיחתוך אחד מאיבריו מדין קיין והשתא ומה מלקות אין עונשין מדין קיין כ"ש התיכת אבר. ותו דהתורה אמרה פצע תחת פצע כויה תחת כויה ואפ"ה חששו שמא עיי' הכויה ימות והתורה אמרה עין תחת עין ולא נפש ועין תחת עין ולכך אמרו שמשלם ממון והדבר ברור שיותר רחוק הוא שימות מן הכויה יותר מעל ידי התיכת אבר ואפ"ה חיישנין לה כ"ש בניד. תדע דסכנת אבר חמירא דהא התירו להלל עליה את השבת בכל מלאכות שהם מדבריהם אפילו עיי' ישראל. ותו דכתיב דרכיה דרכי נועם וצריך שמשפטי תורתנו יהיו מסכימים אל השכל והסברא ואיך יעלה על דעתנו שיניח אדם לסמא את עינו או לחתוך את ידו או רגלו כדי שלא ימיתו את חבירו הלכך אינו רואה טעם לדין זה אלא מדת חסידות ואשרי חלקו מי שיוכל לעמוד בזה ואם יש ספק סכנת נפשות הרי זה חסיד שומה דספיקא דידיה עדיף מוודאי דחבריה. והנראה לעי"ד כתבתי:

11 וע"ע בכ"מ

מבוא בשם הגמ"י דמחוייב להכניס

עלמנו בספק סכנה להליל חבירו וע"ס

שכ' משום דהאחר ודאי והוא ס' והמחבר

בח"מ השמיטו וע"ס בסמ"ע כיון

סהפוסקים הרי"ף והר"מ והרא"ש לא הביאו זה ע"כ השמיטו המחבר ג"כ. ולדידי

נוף דין הגמ' ל"ע כיון דהוא רק לאו ואינו עושה מעשה כלל בהעברת הלוא למה

יתחייב להכניס עלמנו בס' סכנה והלא וחי בהם כתיב ופ"י דוחה הכל אפי' ס'

פ"ג ואי משום פ"ג דאידך זה דוקא בעושה מעשה כמבואר בראשונים דיחוס

עלמנו ולא יהרג לחבירו משום מאי חזית אבל אם רוצים להפילו על חבירו א"ל

למסור עלמנו דלדברא דלמא דמא דידיה סומק טפי א"כ ה"ה בס' סכנה ג"כ

א"ל למסור עלמנו היכי דלא עביד מעשה וע' ס' קג"ז ביו"ד שם וז"ע אך באמת

ד"ז מבוא בשם ירושלמי לריבין אטו לקבל

באימה ומכל מקום למעשה לריבין עיין

דין זה ונ"ל דע"כ השמיטו הראשונים

דלא ס"ל כן :

12 וראה זה מצאתי בחידושי המאירי על סנהדרין שהדגיש לכאור שדיברת הגמי היא כשלא צפוי לו סכנה בלכתו להציל חברו, וכותב בלשון: מי שראה חברו מובע בנהר או היה גוררתו או לסטים באים עליו חייב להשתדל בהצלתו, ולא סוף דבר בעצמו אם הוא יכול בלא סכנה שהרי על אבדת ממונו חייב על אבדת גופו לא כל שכן אלא אף על ידי אחרים והוא שישכור שכירים ופועלים ובקיאום באותן הדברים להצילו עכ"ל. הרי נלמד גם מדברי המאירי שס"ל נמי בפשיטות שכל המדובר בחיוב הצלת חברו הנתון בסכנה הוא כשלמציל לא יהא צפוי מזה שום סכנה.

13 (יג) זאת תורת העולה. דבמקום שיש ודאי ספק פיקוח נפש יש להכריע שאסור לו לאדם לנדב אבר מאבריו בכדי לשותלו בגופו של חברו ולהצילו עי"כ מסכנה ודאית, והעושה כן הר"ז חסיד שוטה, וישנו איפוא איסור על כך גם על הרופא המבצע שלא לסכן בקו"ע =בקום ועשה = דמו של זה בכדי להציל דמו של חברו (ועל אחת כמה כשגם דבר ההצלה שקול בספק) דמאי הוית וכו', ואם יקרה אסון והאיש הזה ימות גלל/ בגלל/ הוצאת האבר ממנו נראה דדם יחשב לרופא שביצע זאת ודמו ידרש ממנו. ובמקום שאין ספק סכנה נשקפת לעין אזי אע"פ שאין כל חיוב ולא מצוה על שום אדם לנדב אבר כל שהוא מאבריו כדי לשתלו בגופו של חברו ולהצילו עי"כ ממיתה, מ"מ המנדב את למדת חסידות יחשב לו זאת, ואם מנדב בלב שלם וגמור (עיין ב"ק ד' צ' ורמב"ם פ"ה מחובל ומוזק הי"א וטור וחו"מ סי' תכ"א סעיף י"ב) מותר לרופא לבצע זאת.

וכפי שאמרו לי הרופאים (כשהרצאתי לפניהם על נושא זה) הוצאת כליה וכדומה מהאברים הפנימיים מאדם אע"פ שהוא בריא כרוך בסתמא בספק סכנה. ועל כן אין להתנדב על כך בסתמא ואין לרופא לבצע זאת, אא"כ סגל חבורה של רופאים מומחים יחליטו אחרי עיון מדוקדק שהדבר לא כרוך בספק סכנת נפש למנדב, וכולי האי ואולי +להכרעה שהכרעתי בפנים דבמקום שיש ודאי ספק פיקוח נפש יש מקום לאיסור לאדם לנדב למטרה האמורה אבר מאבריו. התחשבותי שיתכן שאם הנצרך לכך הוא ת"ח דאעפ"י שגם בכ"ג אין חיוב על מי שהוא למסור או לסכן נפשו עבורו אבל מצוה ועכ"פ רשות לסכן א"ע עבורו יש בזה, ועל כן בדומה למקרה שאירע שאשה רוצה להכניס א"ע לספק סכנה לנדב אחת מכליותיה להצלת בנה הלומד תורה שמחוסר ב' הכליות ל"ע, אפשר לומר דמותר לה לעשות זאת ואין כל איסור לסייע בכך ואולי יש עוד מצוה בזה. וחילי דידי ממה שראיתי בספר חסידים סימן תרצ"ח שכותב: שנים שיושבים ובקשו אויבים להרוג אחד מהם אם אחד תלמיד חכם והשני הדיוט מצוה להדיוט לומר הרגוני ולא חברי כר' ראונו בן איצטרובלי שבקש שיהרגוהו ולא לר' עקיבא כי רבים היו צריכים לר"ע עי"ש והובא זה גם בשו"ת קנה"ג יו"ד סי' קנ"ז הגהב"י אות ל"ה, וכן במג"ע להיעב"ץ ז"ל באבן בוחרן פנה א' אות ע"ח. ועוד זאת הוסיף לכתוב היעב"ץ שם באות פ"ה (עפ"י הס"ח הג"ל) דביודע בבירור שחבירו ת"ח כשר וצדיק יותר ממנו (וכן בשביל אביו ורבו) רשאי למסור עצמו להריגה להצילו מרצון פשוט ומאהבה שאינה תלויה בדבר. וכמו"כ נטה להתיר כשהאב זקן וא"א לו לקיים עוד מצות פ"ו =פריה ורביה= והבן אדם כשר לפחות אפ"ל אינו גדול כמוהו ולא ממלא מקומו, או שהוא ילד קטן שעדיין לא התנכר במעלליו עי"ש, ויש עוד הרבה לעיין בזה להלכה. אך עכ"פ יש

מקום ללמוד מזה להתיר על כגון דא כשהסכנה אינה ודאית, וכשהמדע הרפואי אומר שהדעה הנותנת היא ששניהם ישארו עיי"כ בחיים. לעומת זה לדברים שביארנו בפנים שאין כל חיוב על אדם לנדב אבר מאבריו להצלת חברו. יעוין במג"ע שם באבן בוחן פנה א' אות ס"ג שכותב נמי בכזאת שאין אדם מחויב להציל באחד מאבריו את הנרדף מזולתו, ואפילו בזיוני דגופא לא מידחי, וכן מעיר גם מזה שהערתי בפנים דבסכנת אבר לפעמים יש בו סכנת כל הגוף ואע"פ שאינו מאברים ראשיים המטריפים, וכמו"כ כותב דגם יסורין קשים ומרים נראה שא"צ לסבול בשביל הצלת חברו דנגידא קשי ממותא וכמו שאין רשאי למסרו ליסורין בעלילה אם אינו חייב אפילו הן נהרגין אם לא יתנוהו, ק"ו שאין אדם חייב למסור עצמו ביד גוים ליסורין בשביל הצלת חברו עיי"ש, ונלמד מזה בכל הדומה לזה. ופשוט.

14 (ה) ואם חברו גיי"כ נתון רק בספק סכנה בלבד, בכל כגון זה בכלל יש לומר שכוי"ע וידו שאיננו מחויב וגם איננו רשאי להכניס אי"ע בספק סכנה, משום ספק סכנה דחכריה, דבכה"ג הא ליכא כבר הסברו של הבי"י של - מפני שהלה ודאי והלה ספק, דחבירו הא גיי"כ רק ספק.

15 ובדבר אם יש חיוב לאחד לחתוך אברו בשביל הצלת נפש של חברו, כיון שפליגי רבוותא בזה אין לחייב בהרדב"י בתשובה שהביא בפת"י ש"י יו"ד סימן קנ"ז ס"ק ט"ו ואין בידי הספר לעיין בדבריו, ונראה שהטעם הוא משום דלא תעמוד על דם רעך הוא ככל הלאוין שמחוייב להוציא כל ממונו כדי שלא לעבור על לאו כדאיתא ברמ"א סימן קנ"ז סעיף א', וכתב השי"ך שם סק"ג ואם יש סכנת אבר ציי"ע אי דמי לנפש או לממון ומסיק דנראה לקולא, ונראה שהוא מטעם שלא נקט הרמ"א רבותא דאפילו אבר צריך לחתוך כדי שלא לעבור אלא, אלמא דלחתוך אבר אינו מחוייב בשביל לאו ויעבור ולא יחתוך אברו אף שהוא אבר שאין בו סכנה. ואף שלחלל שבת בשביל סכנת אבר אסור כדאיתא באו"ח סימן שכ"ח סעיף י"ז וה"ה שאסור להתרפא בשאר איסורי לאוין בשביל סכנת אבר, וזהו כוונת השי"ך שציין לעיין באו"ח סימן שכ"ח סעיף י"ז שהוא לראיה לאסור ומי"מ לא חש לזה השי"ך ומסיק דנראה לקולא, נראה פשוט שהתם שהחולי כבר יש בהאבר אין לו לעשות איסור לאו ולחלל שבת כדי לרפאות את אברו, אבל כשהוא להיפוך שהוא אנוס לעבור על לאו אך בחתיכת אבר ינצל מלעבור על הלאו אינו מחוייב לחתוך האבר בשביל שלא יעבור הלאו. וסובר הרדב"י מאחר שלא מצינו שעל לאו דלא תעמוד על דם רעך יהיה חמור מכל לאוין שבתורה שיהיה מחוייב גם לחתוך אברו להציל חברו שאינו מחוייב דבלא ראייה להחמירו משאר לאוין אין לנו לומר הדוש כזה ולכן אינו מחוייב לחתוך אבר בשביל הצלת חברו.

ואף שכתבתי דאף שאין האדם מחוייב להכניס עצמו לספק סכנה בשביל הצלת נפש חברו מי"מ רשאי דלי"ד לענין זה לשאר לאוין שאסור מאחר דניצול עכ"פ נפש מישראל שהוא אליבא דסברת רש"י דשוין נפש שלו ונפש של חברו, אין ראייה להתיר שיפקור

נפשו למיתה ודאית בשביל הצלת נפש אחר ממיתה ודאית, דהא הטעם דמי יימר דדמא דידך סומק טפי דלמא דמא דההוא גברא סומק טפי הוא דבר ברור כדרואה שכן נגזר מהשייית ולכן אינו יכול לומר שאולי דמא דידיה סומק טפי, אף באופן שיודע שמעשיו יותר מתוקנים ממעשה חברו ואף באופן שכן הוא החזקה שאם היו שניהם עומדין בסכנה ואפשר להציל רק אחד מהן היו מצילין אותו ולא את חברו כפי שתנן בסוף הוריות ואף שהוא תי"ח והברו עי"ה אסור לתי"ח לעבור על רציחת העי"ה כדי שלא ליהרג ומאותה הסברא עצמה דמי יימר אף שהוא כסתירה לדין הקדימה להצלה וכסתירה לגבי מעלת תי"ח נגד עי"ה דהא רק מהסברא ידעינן שלא נאמר קרא על שייך שיהרג ולא יעבור כמפורש בגמ' שם, והוא מטעם דהגזירה מקמי שמיא בזה שהעכו"ם יצוה לו להרוג לפלניא לא נחשב שנגזר על פלוני שיהרג, דהרי על גזירה שפלוני יהרג היה נגזר שהעכו"ם יהרוג אותו ולא שיהרוג הוא לפלוני דאין גזרין משמיא לעבור איסורין, ובעי"ב הגזירה משמיא היא עליו אך באופן שיכול להציל עצמו בעבירה ברציחה, ונמצא שרואה שאף שהוא תי"ח ובעל מעשים והשני עי"ה סומק לענין הריגה זו דמא דפלוני העי"ה להקבי"ה ולא דמא דידיה אף שהוא תי"ח ובעל מעשים מטעמים שלא נמסרו לבני"א אלא הקבי"ה בעצמו יודע ותמים פעלו ולכן אסור לו להנצל ברציחה דפלניא אף עי"ה מסברא זו ממש.

ואי"כ כשהוא להיפוך שנגזר על פלניא ליהרג ולמות והוא רוצה להצילו בסכנה ודאית שהוא ימות ויהרג תחתיו אף שזה שנגזר עליו הוא תי"ח ובעל מעשים והוא שיכול להצילו בחייו הוא עי"ה אסור לו להציל בחייו דהרי רואה דעתה דמא דחבריה לא סומק לענין זה ודמא דידיה סומק שלכן אסור להצילו בסכנה ודאית של עצמו. וזה שפפוס ולוליינוס אחים שאמרו על עצמם שקר שהם הרגו בת המלך כדי להציל את ישראל כדאיתא בתענית דף י"ח ברש"י וכן ברש"י ב"ב דף י' אף שמשמע שהם לא היו בכלל הגזירה מדחוינן שעשו דבר היותר גדול שהרי בשביל מצוה זו אין בריה יכולה לעמוד במחיצתן כדאיתא בגמ' שם הוא משום דהצלת ישראל שאני. אבל להכניס עצמו רק לספק שאפשר שגם הוא יהיה אין ספק שלו עושה להחשיב כנגזר ודאי על פלוני שימות מאחר שאפשר שיוצלו שניהם לכן אף שאין לחייבו כדלעיל עכ"פ רשאי.

16 רופא אם מחויב או עכ"פ מותר לו להכניס א"ע בספק סכנה בכדי לטפל בחולה שנחלה במחלה מתדבקת ובכדומה לזה.

(א) בפ"י אות י"ג מקונטרסי משיבת נפש שבח"ח הבאתי בתוך הדברים דברי תשו' הרדב"ז שסובר דאין לו לאדם להכניס עצמו בספק סכנת נפשות כדי להציל חברו ואם מחמיר על עצמו בכך הר"ז חסיד שוטה. ועפ"י עוררתי שם בקצרה דיוצא לפי דעתו שגם רופא אינו מחויב להכניס א"ע בספק סכנה כדי להציל חולה מסוכן שנגוע במחלה מדבקת ואין לו דרך להיזהר מזה והגשת הטיפול כרוך בסיכון עצמו יעו"ש. [ועיון עוד בספר חסידים סי' תרע"ד דאיתא דאם אדם טובע בנהר והוא כבד אל יעזור לו פן יטבע עמו עיי"ש].

יוצא לפ"י איפוא דלדעת הרדב"ז כאילו גם אינו רשאי לכך דהרי סובר דאם מחמיר על עצמו בכך הר"ז חסיד שוטה. וחייב לטפל בודאי ליכא, יעוין עוד בשו"ת מהר"ם שיק חיו"ד סי' קנ"ה ובהעמק שאלה על השאלות שאילתא קכ"ט אות ד' ושאלתא קמ"ז אות ד' עיי"ש.

(ב) אולם צייתי שם גם לעיין בשו"ת רמ"א סי' י"ט, ולפי דבריו שם בתשובה יוכל לצאת לן שברופא כו"ע יודו שכן צריך ליכנס לספק סכנה כדי להגיש הטיפול לחולה, ועל אחת כמה שלא יקרא בשם חסיד שוטה אם יחמיר על עצמו ליכנס לספק הסכנה כדי להגיש הטיפול לחולה. כי בשו"ת רמ"א שם נשאל בראובן שהשכיר ביתו לשמעון ונגמר קנין השכירות וקודם כניסת שמעון לבית חלתה אשתו בחולי המתדבק ורוצה ע"כ ראובן לעכב על שמעון מליכנס לבית, והשיב לברר שאינו יכול לעכב, ובמשך דבריו כותב דאין זה אונס שראוי לחזור בגינו כי מה שאומר שהוא חולה מתדבק כולו הבל ומי שלבו נוקפו אומר כן כי השם יתעלה הוא המוחץ והרופא ואם היה כדברי המשכיר בטל כל דיני ביקור חולים כי לא מצינו בשום מקום שחלקו בין חולי מתדבק לשאינו מתדבק חוץ מלענין בעלי ראתן דאסרו לישב בצלו ע"ש ביתר אריכות. ופסקו זה של הרמ"א מובא גם בש"ך בחו"מ סי' ש"ב ואמנם רק מבלי להזכיר שהמדובר בחולי המתדבק ע"ש.

וזה אמנם חידוש גדול, ובנתה"מ שם בסק"ב כותב לחלק דזה דוקא בחלתה אחר השכירות אבל אם הי"ל חולי המתדבק והמשכיר לא ידע הוי זה מקח טעות ע"ש, וגם בספר שלחן גבוה על יו"ד סי' של"ה סק"א כותב להשיג בתוקף על דברי הרמ"א כיעו"ש.

(ג) אבל כפי הנראה דעת רבינו הרמ"א בזה היתה. מפני דאין לנו בזה אלא דברי חז"ל, ובגמ' לא נזכר שמדבק רק על בעלי ראתן, ולכן אין לנו לחוש למה שאומרים כיום שגם מחלות אחרות מדבקות. ואנו רואים באמת על כמה וכמה מחלות שלפנים אמרו הרופאים שזה מדבק וכיום סוברים בהחלטיות שזה לא מדבק כלל, כגון מחלת הנכפה, יעוין שו"ת חתם סופר חאה"ע ח"א סי' קט"ז ע"ש. ועל אותה המחלה עצמה שמדובר ברמ"א שם שהיתה חולי הקדחת שקורין קע"ל זוכ"ט / צהבת / ג"כ דעת הרופאים היום שאינה מדבקת. ואפילו על מחלות מדבקות מקילים כהיום הרופאים להתיר לגשת אל הנגועים בהם ל"ע ובלבד להיזהר מלנשום מאויר פיהם וכדומה. ובכה"ג ראייתי בספר חסד לאברהם (אזולאי) בעין משפט נהר כ"ח שכותב גם בנוגע למקרה דבר ל"ע כיעו"ש.

(ד) ואולי סבר עוד הרמ"א דמחלה שלא מיעטו חז"ל ברוח קדשם לא נפטרנו ממצות ביקור חולים ומכיון שיש מצוה בהביקור א"כ המצוה בעידנא מיגנא ומצלא שלא ידבק מהחולה ולא תאונה אליו כל רע [וכמו שאנו קוראים מהמסופר על כמה וכמה שעסקו לש"ש = לשם שמים = בנפגעים במחלות מדבקות ולא אונה להם כל רע].

וא"כ בנוגע לרופא הרי נוסף למה שמקיים בביקורו מצות ביקור חולים, שהן זהו הביקור חולים האמיתי (כמבואר בנדרים ד' מ' ע"א), מקיים בזה עוד מצוה של השבת גופו ורפא ירפא, (עיין יו"ד סי' של"ז סעי' א') ולכן יש לומר דעוד מכש"כ הוא דיש לו לסמוך על קיום מצוות גדולות אלה שיגינו עליו שלא יבוא לידי סיכון.

והמדובר ברדב"ז הוא על כגון ליכנס לידי ספק סכנה מוחשית, כקציצת אבר שיכול להביא לו סיכון לכל גופו, או כגון ליכנס למקום לסטים וחיות טורפות או במעמקי מים וכדומה שיוצא שנכנס באופן טבעי לשבט או לחסד של בעלי בחירה או בעלי חי ובידי איתני - הטבע שצריך לזכויות גדולות שירחמו עליו מן השמים שינצל מהם, ומשא"כ כשהספק סכנה הוא בגלל סיבה מופשטת, ואינה מוחשית. בזה יש לומר דספק זה לא מיקרי כספק סכנה ממש ועל כן מותר ליכנס בה בכדי להגיש עזרה למסוכן בזה ממש, וזהו שכותב הרמ"א שם בלשון כי השם יתעלה הוא המוחץ והרופא, והיינו בהיות ובכאן סיבה שמיימית מיוחדת וכנ"ז.

ברור שיוצא מכלל זה כל שהסכנה ודאית דאזי לא רק שאינו מחויב ליכנס בזה אלא גם אסור לו הדבר לסקן את עצמו בכך.

והכרחי הדבר לחלק בכאמור דאל"כ מהו ההיתר לשכור מיהת אנשים בכסף מלא שיתרצו לטפל בחולים בהלאים המדבקים, וכדכותב מזה בשלחן גבוה שם, ואיך מותר הדבר להכניס את חבריו לידי ספק סכנה, ואיך לא ניתן לאנשים כאלה שמתרצים בכך דין של מאבד אעל"ד = את עצמו לדעת? = ובע"כ דמוכרחים לחלק כנ"ל.

ובנוגע לרופא אולי יש עוד לומר דבכלל הציוי הכפול של ורפא ירפא נכלל בכלל היתר הרופא גם על כגון דא, והיינו, דבציוי זה מצווה הרופא לרפא (מכיון שכבר ניתנה לו רשות לכך) בין חולה שחלה בחולי שאינו מדבק ובין שחלה בחולי מדבק ואע"ג שיכנס עי"כ לידי סיכון עצמי. ויתרוץ בזה קושית התוס' בב"ק ד' פ"ה ע"א, ויתר הראשונים, שמקשים, דזה שניתנה רשות לרופא לרפא הרי מרפא לחודיה שמעינן ליה. ועל כן יש לו לרופא בודאי לסמוך ע"ד הקדושים אשר בארץ המה כהרמ"א הכנה"ג והחסד לאברהם וכיוצא אשר דעתם הגדולה היא בכלל שלא למנוע מלטפל בהם, ומבטיחים על דברתם צדק שאם יעשו לשם שמים לא תאונה להם כל רע. ויש להאריך.

(ח) עוד עולה בדעתי דיש לומר דברופא מכיון שזהו גדרו של עולם ומנהגו שהרופא המכיר במחלות ובנגעי בני אדם מגיש להם להעזרה הדרושה, ואם לא כן תבוא אנדרלמוסיא גדולה בקרב החולים והבריאים גם יחד, א"כ על כגון דא מכיון שנוהג כמנהגו של עולם ותיקונו אין בסיכנו זה כדי לרפאות החולים בכדי להחשיבו כמכניס א"ע באיסור בסכנה בכדי להציל חבריו [ואולי לזה המכוון גם הוראת אותם הגדולים אשר הורו בשעת אנדרלמוסיא של דבר וכדומה ל"ע שלא ימנעו בכלל א"ע מלהגיש עזרה לנגועים בגלל חשש התדבקות, כי זהו מתיקונו וישומו של עולם, ומאן דיטפל יטפלו בו, וד"ל].

ובדומה לזה ראיתי בשו"ת אמרי אש חיו"ד סי' נ"ב בדיונו אם מותר למצוא גבר אשר בעד רצי כסף יחפון ללכת אל הצבא וכו', שמבאר דהיוצא למלחמה מד"ע = מדעת עצמו = לא מיקרי בגדר של מאעל"ד = מאבד את עצמו לדעת =, ומוכיח זאת מהא דדהע"ה = דדוד המלך עליו השלום = היה מוציא למלחמת הרשות עיי"ש. והגם דבשם מצינו לימוד על כך, כי מלכותא דקטלא חד משיחא בעלמא לא מיענשא, כמבואר בשבועות ד' ל"ה ע"ב, ותוס' שם (יעו"ש ברש"י ובמהרש"א) אבל גם בכאן י"ל דהוא ג"כ בכלל הריבוי של ורפא ירפא שנתנה בזה תורה רשות לרופא לרפא את החולה ולהגיש לו עזרתו בכל גוונא שהוא.

(ט) ועוד זאת נלפענ"ד דבהיות דהרופא עושה כן ליטפל בחולים עבור פרנסתו א"כ מותר לו משום כך ליכנס גם בספק סכנה, ובדומה למה שהתירה תורה לפועל ליכנס למקומות סכנה עבור פרנסתו כדכתיב ואליו הוא נושא את נפשו ודרשינן בב"מ ד' קי"ב ע"א: מפני מה עלה זה בכבש ונתלה באילן ומסר את עצמו למיתה לא על שכרו, (עיי' יו"ד סי' קט"ז סעי' ה'), הרי דמותר לאדם למסור את עצמו למיתה. דהיינו ליכנס למקומות מסוכנים שיתכן שיהרג שם לשם פרנסתו. [דבל"כ הרי אסור. ויעוין בספר חסידים סי' תרע"ה דההולך למקום סכנה כגון על קרח או בחורבה ישנה וכו' גורם מיתה לעצמו וכו' עיי"ש]. וא"כ ה"ה גם ברופא העובד לשם פרנסה, ובפרט כשמחוק המדינה הוא שאם לא יתנהג ככזאת ויתרשל ליטפל בחולים כאלה ישללו ממנו רישונו ותישלל פרנסתו ממנו.

ובכזאת מצינו באמת גם בשו"ת נודע ביהודה מהדו"ת חיו"ד סי' י' שהתיר לאיש יהודי להכניס א"ע למקום גדודי חיות רעות אם עני הוא ועושה זאת לפרנסתו, ובנמקו, דלזה התורה התירה כמו כל סוחרי ימים מעבר

לים, שכל מה שהוא לצורך מחייתו ופרנסתו אין ברירה והתורה אמרה ואליו הוא נושא את נפשו ואמרו רז"ל מפני מה זה עלה בכבש וכו' עיי"ש הרי בכנ"ל. +למה שהבאתי דברי הנו"ב שהתיר לאיש יהודי להכניס א"ע למקום גדודי חיות רעות אם עני הוא ועושה זאת לפרנסתו. הנה אני הבאתי בנוגע רק לנקודה הנפלאה שכותב שם שלצרכי פרנסה מותר להכניס א"ע למקום סכנה, אבל יש לדעת דבשם בנידונו ישנם עוד כמה בעיות כגון ענין צעב"ח = צער בעלי חיים = ועשיית סחורה בדברים האסורים. ולזה יש לציין מ"ש בזה בפ"ת יו"ד סי' כ"ח סק"י ודר"ת ס"ק קל"ד ובדע"ת שם ס"ק ט"ו ושו"ת ביד דוד לייטער סימן ס"ו עיי"ש, ואכמ"ל. ויעוין עו"ש בסיומן ק"ח מ"ש גם על אודות אם מותר לשמש חולה בחולי המתדבק עיי"ש. +

(י) אך בגשת הרופא לטפל בחולה כזה יש לו להתפלל תפלה מיוחדת לד' [חזון מה שצריך תמיד להתפלל שישלח ד' רפואתו של החולה ע"י] שלא יחשוב לו זאת לעון מה שמכניס א"ע לסכנה עבור כן ויעמוד לימינו להצילו ולהצליחו במעשיו. וגם זאת נלמד מדברי הנו"ב שם שמבאר באופן יפה דברי חז"ל שאמרו המהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה ואומר הושע את עמך וכו' בכל פרשת העבור וכו' ואמרו (בברכות ד' כ"ט ע"ב) מאי פרשת העבור אמר רב חסדא אמר מר עוקבא אפילו בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כו' איכא דאמרי כו' אפילו בשעה שעוברים על דברי תורה כו', והיינו, מפני שהמהלך במקום סכנה הוא עובר על דברי תורה דכתיב ונשמרתם מאד לנפשותיכם וגם מזכירין עונותיו וממילא הקב"ה מתמלא עליו עברה וכו', ולכן, במי שמוכרח לזה מחמת פרנסתו הורו לנו חכמינו ז"ל תפלה שיתפלל על עצמו יעו"ש בדבריו הנעימים. וא"כ דון מינה גם לבנידונו שמאד רצוי הדבר מכל הבחינות שיתפלל הרופא מעין תפלה כזאת לרופא כל בשר לפני גישתו אל הטיפול בחולה כזה. וד' ישמע לבקשתו וישלח עזרתו מקודש לו ולחולה גם יחד.

(יא) וראה זה הדגהר"ח פלאגי ז"ל בספרו נשמת כל חי שם מקום דיונו הוא על רופא חולים שבזמן מגפה ב"מ היה רופא לנפגים במגפה ורוצה לבוא ולהכנס בביהכ"נ והיחידים מעכבים בידו שלא להכנס שהם יראים שמא יתנגפו בנוגע אליו, וכל מה שדן הוא רק זה אם יכולים לעכב עליו, אבל אינו עולה על דעתו כלל לדון בקשר לרופא עצמו אם מותר לו להסתכן בריפוי חולים אלה, ומשמע שהיה פשוט בעיניו הדבר שרופא מותר. ועוד זאת מסיים שם [גם אחרי שהשיג על הרמ"א וכנה"ג בזה כנ"ל] אפילו על שאר בני אדם, דמ"מ נראה ודאי דמי שאינו בורח מדבר באוכל יהלך וכו' הרי לגבי דידיה איכא מצוה בק"ח ולקבור מתים וכדומה ושומר מצוה לא ידע דבר רע ורבים מיראי השם עושים כסדר הזה ואינן ניזוקים כלל ולא תאונה עליהם רעה ויאריתו ימים ושנות חיים עיי"ש [וזהו הרי מעין מ"ש לעיל באותו ליישב דברי הרמ"א מהשגתו עליו וכנ"ל. ולחנם השיג איפוא עליו].

ועוד ראיתי בהשמטות של הספר שם מה שמביא בשם רבינו האר"י ז"ל שכתב דיוכל לבקר אפי' במגפה בהיותו עומד ולא יושב הולך ובא, וכן מעיד שם דגם בעירו איזמיר נוהגים שלוקחים אנשים מיוחדים בשכירות לזה, וגם נוהגים כמה אנשים יראים את ה' להטפל בזמן מגפה לבקר את החולה ולהשתדל ברפואתו בגוף ובממונם וכו' ועל הרוב לא אירע נזק להם דשומר מצוה לא ידע דבר רע עיי"ש, ואין להאריך יותר מזה.

(יב) מכל האמור נראה ברור דמותר לו שפיר לרופא לסכן א"ע לטפל גם בחולים נגועים במחלות מדבקות מכל הסוגים ל"ע ובכל האופנים, ועוד למצוה רבה תחשב לו הדבר, ומה גם בהצטרף לזה דעות הפוסקים החולקים על הדרב"ז ודעימיה וסברי שבכלל יש חיוב להכנס בספק ס"ג בשביל ודאי פקו"נ של חברו, ויקיים בו מקרא כתוב: ואתם הדבקים בד' אלקיכם חיים כולכם היום.

17 במסכת שבועות ד' ל"ה ע"ב אמרינן: אמר שמואל מלכותא דקטלא חד משייתא [באנגריא דעבודת המלך, רש"י] לא מיענשא שנאמר כרמי שלי לפני, האלף לך שלמה למלכותא דרקיעא ומאתים לנוטרים את פריו למלכותא דארעא [לרבנן, הניחם ויעסקו בתורה אחד משישה שבהם, רש"י] וכותבים התוס', דבהוצאת למלחמת הרשות קאמר, ומבאר המהרש"א כוונת דברי התוס', דלשון דקטלא לא משמע להו באנגריא כפרש"י, אלא דקטלא ממוש, ומשמע להו דבמלכי ישראל איירי קרא, ובהוצאה למלחמת הרשות, דבמלחמת מצוה כתיב לא תחיה כל נשמה.

למדנו מזה שהמלכות או הכח השולט בעם ואחראי לבטחונן רשאי להכניס עם רב לסכנת מלחמה, ואפילו במלחמת הרשות, שהיא, כפי שמגדירה הרמב"ם בפ"ה ממלכים ה"א: - המלחמה שנלחם המלך עם שאר העמים כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמעו. [אמנם בכל צריך שתהיה המגמה והמחשבה כדי להרים דת האמת למלאות העולם צדק ולשבור זרוע הרשעים ולהלחם מלחמות ה' וכדמבאר הרמב"ם בפ"ד ממלכים ה"י יעו"ש].

הנצי"ב ז"ל בפירושו עה"ת (בבראשית ט' - ה') מסביר ענין זה, וכוללו בפ"ה הכתוב: מיד איש אחיו אדרוש את נפש האדם, וז"ל: פירש הקב"ה אימתי האדם נענש, בשעה שראוי לנהוג באחוה, משא"כ בשעת מלחמה ועת לשנוא אז עת להרוג ואין עונש ע"ז כלל כי כך נוסד העולם וכדאיתא בשבועות מלכותא דקטלא חד משייתא לא מיענשא, ואפ"י מלך ישראל מותר לעשות מלחמת הרשות אע"ג שכמה מישראל יהרגו עי"ז עכ"ל (ויעו"ש גם בהרחב דבר).

הגדרה אחרת מגדיר בזה בספר משפט כהן (ס' קמ"ג בסוף הסימן) והוא: כי עניני הכלל במלחמות יוצאים הם מהכלל דוחי בהם שהרי גם מלחמת רשות מותרת היא ואיך מצינו היתר להכניס נפשות רבות בסכנה בשביל הרוחה, אלא דמלחמה והלכות ציבור שאני וכו' ואי אפשר ללמוד מזה למקום אחר עי"ש.

יוצא לנו מדבריהם של הגאונים האמורים, כי לפנינו שתי הגדרות והסברות על הדינים המיוחדים שישנם בזה במלחמה, והמה (א) מפני שכך ועל יסוד זה נוסד העולם. (ב) מפני דהלכות צבור והנהגת המדינה שאני, ואת אומרת שזהו משום תקנת והבטחת העם והמדינה.

ומצאתי לעוד שני גאונים שקדמום להסביר בכזאת, כל אחד בנימוק אחד. והמה: (א) בשו"ת חתם סופר חחו"מ ס' מ"ד, הוא כותב להסביר דברי הגמ' בשבועות שהזכרנו, שהוא מפני שיש בזה משום תיקון המדינה וצורך הנהגתה ע"ש. והיינו כהמשפט כהן. (ב) בשו"ת שם אריה מבעל ערוגת הבושם על יו"ד חיו"ד ס' כ"ז מסביר, שהוא מפני מנהגו של דבר, וזה צורך העולם, ולכן מותר לרדת למלחמה אע"פ דהוי ודאי סכנה, ומותר אף במלחמת הרשות ע"ש, והיינו כהנצי"ב ז"ל.

אוסף להזכיר מה שמצינו בספר שו"ת אמרי אש חיו"ד ס' נ"ב שנשאל, אם מותר למצוא גבר אשר בעד רצי כסף יחפוץ ללכת אל הצבא, (ועי"ז ישוחרר אחר שרוצים בשיחרורו). באשר כן נהגו בהונגריא וכן במדינות פולין, ואין פוצה פה לאסור, ובתוך דברי תשובתו מבאר, דהיוצא למלחמה מדעת עצמו אין דינו כמאבד עצמו לדעת ח"ו דא"כ ה' מלחמת רשות כמוסר עצמו לסכנה ועובר על ונשמרתם, ולא ה' אדונינו דוד המע"ה מרבה במלחמת הרשות וכו', ומשמע מן הסתם אע"פ שאין אורים ותומים כמו בבית שני שחסרו או"ת, ואף גם בזמן שהי' או"ת לא יצאו מספק סכנה הרי כל היוצא למלחמת

בית דוד גט כריתות כותב לאשתו, וכן בזמן בית שני נראה דלא נמנעו מלכי בית חשמונאי הכשרים מלצאת למלחמה לרווחה עיי"ש.

בהיות וכן שלמדנו מהאמור דמלחמה שאני, מסתבר לומר, דכשם שאי אפשר ללמוד מהמותר במלחמה שיהא מותר גם למקום אחר, כך אי אפשר גם ללמוד מהאסור במקום אחר שיהא אסור גם גבי מלחמה, זאת אומרת, דכשם שהכלל של וחי בהם לא חל במלחמה, כך מסתבר לומר שגם הכלל של: וחי אחיך עמך, שדורשים חיך קודמים, ג"כ לא חל במלחמה, אלא כל אנשי המלחמה כאיש אחד מחויבים למסור כאו"א את נפשו בעד הצלת חייו של משנהו. וגם דבר זה נכנס ג"כ בכללי הלכות צבור, ובגדר הנהגת המדינה ותקנתה.

(ח) ודמות ראייה לדברי האמורים נראה להביא מדברי התרומת הדשן סי' קצ"ט, מובא גם בש"ך ביו"ד סי' קנ"ז סק"א. הוא כותב לומר, דבנוגע לקידוש השם י"ל דאפילו בפלוגתא דרבותא אם צריך או רשאי למסור נפשו, או לא, מ"מ לא אזלינן בזה לקולא כדאמרינן בעלמא ספק נפשות להקל, מפני די"ל דלענין קידוש השם שלא הקפידה תורה על איבוד נפשות מישראל לא ילפינן לה משאר ספיקות דלית בהו משום קידוש השם, ע"ש.

ובחידושי רע"א ביו"ד שם על הדין דג"ע מציין לעיין בספר תיבת גומא להרב פמ"ג ריש פ' וישב מ"ש לענין אם היא ספק אשת איש. ועיינתי שם, וראיתי שעפ"י דברי הש"ך הנ"ז כותב דיש ללמוד גם לענין ספק א"א דלא אמרינן בזה ספק פק"נ לקולא ויהרג ואל יעבור ע"ש. והיינו דמכיון דבג' העבירות התירה התורה בהן דמו של ישראל תו אף בספק צריך למסור נפשו ולא לעבור.

וא"כ נראה דמינה, דאותו הדבר יש לומר נמי בכה"ג גם בנוגע למלחמה, דמכיון שמצינו שלא הקפידה תורה בה על איבוד נפשות מישראל, לא ילפינן לה תו איפוא משאר ספיקות בעלמא שהדין הוא שאיננו מחויב ליכנס בספק סכנה להצלת חברו מודאי סכנה, אלא אמרינן דבמלחמה שאני ולא אזלינן בה לקולא לדידיה, אלא מחויב וצריך להכניס עצמו בספק סכנה כדי להציל את חברו מודאי סכנה, ואפילו מספק סכנה.

ונחזור לעניננו. (י) ורבתה שמחתי כאשר מצאתי כמעט ראייה מפורשת לדברי, בספר ספרי דבי רב על הספרי מהגאון בעל חסדי דוד על התוספתא.

בספרי פ' תצא עה"פ: כי תצא מחנה על אויבך ונשמרת מכל דבר רע. כתוב: ונשמרת מכל דבר רע. שומע אני בטהרות ובטמאות ובמעשרות הכתוב מדבר תלמוד לומר ערוה. אין לי אלא ערוה מנין לרבות ע"ז ושפיכות דמים וקללת השם ת"ל ונשמרת מכל דבר רע וכו'.

וכותב ע"ז הספר ספרי דבי רב לבאר, שהריבוי בספרי לאיסור שפ"ד בא לא למימרא שלא יהרגו איש את אחיו [דמה נשתנה המחנה שצריך שיבוא עליה אזהרה מיותרת ע"ז], אלא בא לומר שאם רואה גוי שבא להרוג את אחיו לא יעלים עיניו ולא יעבור על לא תעמוד על דם רעך ואע"ג דמשים עצמו בסכנה דהא נפיש גברים ויקומו עליו דבכה"ג בעלמא פטור, הכא חייב, עיי"ש.

הרי מפורש שהגאון בעל חסדי דוד ז"ל ביאר בכוונת דברי הספרי בדרשותו, דר"ל, דהתורה כתבה

לרבות במלחמה דין מיוחד של חיוב, מה שבעלמא פטור, והוא שבמלחמה צריך ומחויב כל או"א להכניס א"ע בסכנה כדי לבוא לעזרת חבריו הנתון בסכנה אצל האויב.

נוהרתי לכתוב בלשון כמעט ראייה מפורשת, מפני שמי שירצה לדחוק א"ע, יוכל לבוא ולטעון שהמכוון בהספרי דבי רב הוא, שהחויב הזה הוא רק בשעת עמידה בקרב ממשי, ולא כשחבירו נמצא כבר מחוץ לקרב הממשי ומוטל פצוע, וכדומה לזה. הגם, שלא מסתבר לחלק בכך. [מאיידך בודאי אין כוונת הספרי דבי רב שימסור א"ע לידי מיתה ודאית וימותו שניהם].

אבל בצירוף עם כל אשר ביררנו לעיל, ברור הדבר שאין כל מקום לחלק בכך, אלא דין התורה בזה הוא שבמלחמה ובשדה קרב אין דין של וחי בהם ואין דין של חייד קודמים, אלא כשם שפוסק הרמב"ם בפ"ז מה' מלכים הט"ו דמאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זכרונם מלבו ויפנה מכל דבר למלחמה, כך הדין הוא שצריך למחות מלבו זכרונו הפרטי ולהתאחד כגוף מרכזי אחד עם כל חבריו הלוחמים והנמצאים בשדה הקרב, באופן שכל או"א מחויב לחרף נפשו להציל את חבריו מסכנה אפילו כשמכניס א"ע עי"כ בודאות לידי ספק סכנה, ולא רק כשחבירו נמצא בסכנה ודאית, אלא גם לרבות אפילו כשנמצא בספק סכנה. ואז יעשה ד' נפלאות שלמעשה ינצלו כולם, ויקיים בכל אחד מהם הבטחת הרמב"ם שם בסיום ההלכה, באומרו ובקבעו: וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה, ויבנה לו בית נכון בישראל ויזכה לו ולבניו עד עולם ויזכה לחיי העולם הבא, שנא' כי עשה יעשה ה' לאדני בית נאמן כי מלחמות ה' אדוני נלחם ורעה לא תמצא בכך וגו' והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך.

ויה"ר מלפני אבינו שבשמים שנוכה כולנו במהרה לראות בהרמת קרן התורה ונושאי דגלה בקרב בית ישראל כולו, ולגישום החזון הנבואי של: ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, אמן.